

Hiánypótló mű a jelenkori Franciaországról

Türke András István (szerk): *A jelenkori Franciaország, I–II.*
Budapest: LHarmattan, 2021. 408+430 o.
https://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2022.1.14

Az első kötet

Mindenekelőtt feltétlenül le kell szögezni, hogy „A jelenkori Franciaország” című, 2021 decemberében megjelent kétkötetes kiadvány egy hiánypótló munka a magyar tudományos élet és felsőoktatás számára, amely régóta váratott magára. Annak ellenére, hogy Franciaország – komoly ambíciókkal rendelkező középhatalomként – fontos szerepet tölt be az európai és részben a globális politikában, hazánkban viszonylag kevés szerző és csekély számú munka foglalkozik a múltjával és jelenével. Ez a tendencia egyébként – különösen az utóbbi kapesán – nemzetközi jelenség is. A legutóbb megjelent olyan alaposabb átfogó – angol nyelvű – mű, amely a francia V. köztársasággal foglalkozik, a 2020-ban megjelent Oxford Handbook of French Politics, ám az utóbbi két évtizedben nemigen történt hasonló vállalkozás. A hazai utolsó hasonló jellegű kiadvány, Gazdag Ferenc „Franciaország története (1945–1995)” című műve, 1997-ben jelent meg. Mindezt figyelembe véve elismerésre ad okot, hogy Türke András Istvánnak a kötetben tárgyalt témák elismert szakértőit – összesen húsz kutatót – sikerült megnyernie a kiadvány szerzőjének. A két kötetből álló mű több mint 800 oldalon tárja fel a jelenkori Franciaország politikatörténetét, működési elveit, a szakpolitikai területen tapasztalható jelenségeit, irányultságát.

Az első kötet szerkezete az 1958-ban létrejött V. köztársaság működésének a logikáját követi: a köztársasági elnökök mandátumához igazodó 14 fejezetben tárgyalja az adott időszak kül-, illetve belpolitikáját. A francia történelemben járatosak számára fontos megjegyezni, hogy amennyiben számolni kezdenek, és nem ez jön

ki, megnyugodhatnak: valóban nyolc köztársasági elnöke volt Franciaországnak ez idő alatt, így elvileg 16 fejezetből kellene állnia a kötetnek. Viszont a szerzők két, rövidebb ideig tevékenykedő, illetve kevésbé jelentős elnöknek – Georges Pompidou-nak és Valéry Giscard d'Estaing-nek – csupán egyet-egyet szenteltek, így alakult ki a tizennégy fejezet. A kronologikus és a tematikus fejezeteket (tizenkét helyen) egy-egy fontos eseményt bemutató rövidebb alfejezet egészíti ki. Ezeket a kötet szerkesztője jegyzi (egy alkalommal társszerzővel). Az első kötet elkészítésében a teljes szerzőgárda hat tagja vett részt. A tudományos igényű jegyzetapparátussal rendelkező fejezetek végén részletes irodalomjegyzék található, amely az érdeklődők számára lehetővé teszi az adott témakörökben való elmélyülést.

A Charles de Gaulle belpolitikájának szentelt első fejezetet M. Szebeni Géza írta, aki külön figyelmet fordított arra, hogy bemutassa a tábornok-elnöknek a köztársasági elnöki méltóságig megtett útját, amely nélkül nehezen lenne érthető az államférfi politikai felfogása és számos intézkedése. Ezek közül egyértelműen a legfontosabb és mindmáig ható az V. köztársaság rendszerének, gyakorlatilag egy „köztársasági monarchiának” a létrehozása volt. De Gaulle az új politikai keretek között az elsődleges feladatának a gazdasági és a szociális problémák megoldását tekintette, és azt a kapitalizmus és a kollektívizmus közötti, a részvételen és a tervezésen alapuló harmadik úton kívánta véghezvinni. Ennek a gazdasági vonulata – az általános konjunktúrától természetesen nem függetlenül – vitán felül sikeres volt, ugyanakkor társadalmi szempontból már ellentmondásosabb a kép, ahogy arra az 1968-as események is rávilágítottak. Mindezzel együtt De Gaulle egy működőképes, stabil alapokon nyugvó államot teremtett meg, amely a politikai életből való távozása után is fennmaradt.

Az első köztársasági elnök tevékenységére jól reflektáló módon, az első fejezetnél jóval terjedelmesebb másodikban Túrke András István De Gaulle külpolitikájával foglalkozik. Franciaország számos kihívással nézett szembe akkoriban: választ kellett találnia a gyarmatok – kiemelten Algéria –, a nagyhatalmi politika, valamint az európai integráció kérdéseire is. De Gaulle reálpolitikusként felismerte, hogy

ezek egy részére nem lehet ideális megoldásokat találni, ezért nem szállt szembe a függetlenedni vágyó gyarmati területek törekvéseivel, ugyanakkor szilárd – gyakran konfliktusos – álláspontot képviselt az európai és a nagyhatalmi ügyekben. Tekintettel az ország rendkívül szerteágazó és kiemelkedően gazdag külpolitikai aktivitására, annak egyetlen kompakt fejezetben történő összefoglalása igen komoly kihívást jelenthetett, de annak a szerző jól felépített, logikus szerkezetű és nagyon részletgazdag munkával bravúros módon felelt meg.

A harmadik fejezet újfent M. Szebeni Géza nevéhez kötődik, aki Georges Pompidou – az „ürni tudó bölcész” – elnöki tevékenységét tekinti át, mind bel-, mind külpolitikai téren. Részletesen bemutatja Pompidou fordulatokban gazdag és a politikai életben egyáltalán nem tipikus életútját, majd az 1969 és 1974 közötti elnöki működését, amelynek során Franciaországot ipari nagyhatalommá kívánta tenni, hogy az a saját erejére alapozva képes legyen a nagypolitika mértékadó szereplőjeként fellépni. Eközben előremutató fejlesztések történtek a mezőgazdaságban, és jelentős erőforrásokat fordítottak a kutatás-fejlesztésre, s mindennek köszönhetően látványos gazdasági fejlődés és életszínvonal-növekedés ment végbe. A külügyekben reálpolitikára törekedett, nem kergette a nagyhatalmiság álomképét, ugyanakkor a gazdasági érdekek és a tárgyalókészség előtérbe helyezésével a francia érdekeket sikerrel érvényesítette. Elnökségének az 1974-es, korai halála vetett véget.

A negyedik elnök, Valéry Giscard d'Estaing mandátumával foglalkozó részt szintén M. Szebeni Géza írta. A nagypolgári családból származó, komoly tapasztalattal rendelkező hivatásos politikus a hatalomra kerülése után a társadalom liberális átalakítására törekedett, ami alapvetően sikerrel is járt, ugyanakkor a kirobbant olajválság a gazdaságot megtépázta, és ez rányomta a bélyegét az egész időszak gazdaságpolitikájára. A külpolitikában D'Estaing igyekezett fenntartani a francia „különutasságot”, ám az – kisebb eredmények mellett – a két világhatalmi blokk feszültségeinek kieleződése során rossz fényt vetett Franciaországra. A belpolitikai támogatottságát nem sikerült megőriznie, így – elsősorban a gaulle-isták rokonszenvének elvesztése miatt – vereséget szenvedett az 1981-es elnökválasztáson.

A következő fejezetben Gazdag Ferenc mutatja be a Mitterrand-korszak belpolitikáját. Az V. köztársaság első baloldali kormányzata nagy lelkesedéssel és komoly reformokkal vágott bele a munkába, amelyet többek között a decentralizáció és az államosítás fémjelzett, ugyanakkor a keresletélénkítő gazdaságpolitikája a kedvezőtlen világgazdasági folyamatok miatt hamar kudarcot vallott. A sikertelenség következtében gazdasági megszorításokra kényszerülő kormány elvesztette a népszerűségét, ami kétszer is „politikai társbérlethez” vezetett (azaz a köztársasági elnök és a miniszterelnök eltérő pártok képviselője volt), ez ugyanakkor bebizonyította, hogy a politikai rendszer így is működik. Mindezzel együtt a korszakot a nehéz gazdasági helyzetre adott válaszok keresése és a hatékony reformok hiánya jellemezte, amelyek következtében 1995-ben újból a jobboldal jelöltje szerezte meg a köztársasági elnöki széket.

A szintén Gazdag Ferenc által jegyzett hatodik fejezet François Mitterrand külpolitikáját értékeli. A szocialista elnök – a belpolitikával ellentétben – a külügyekben a folyamatosságot és a nyugati blokkhoz való tartozást hangsúlyozta, ennek megfelelően szovjetellenes és atlantista politikát követett, de az Amerikai Egyesült Államok gazdasági hidegháborújában való részvételt elutasította. Az amerikai csillagháborús program előtérbe kerülése ugyanakkor Franciaország szerepének a leértékelődésével járt, s ez hozzájárult a francia–szovjet közeledéshez, ami miatt viszont a francia vezetés késve reagált a Szovjetunió széthullására és a német egység kérdésére is. Mindez viszont hozzájárult az európai integráció felgyorsításához és elmélyítéséhez, amely kifejezetten sikeres volt, más területeken pedig – a hangzatos szólamok ellenére – a folyamatosság jellemezte a külkapcsolatokat, miközben a változó világban Franciaország diplomáciai súlya csökkent.

A hetedik fejezet Jacques Chirac belpolitikáját járja körbe, Nagy Miklós tolmácsolásában. A jobboldali politikus több évtizedes sikeres politikai pályafutás után, a harmadik próbálkozásra nyerte el 1995-ben a köztársasági elnöki mandátumot, amely 2002 óta már csupán 5 évre szól (a korábbi 7 helyett), így Chirac a két győzelmének köszönhetően összesen 12 évig irányíthatta Franciaországot. A kampány

során meghirdetett programjával ellentétben megszorító gazdaságpolitikát léptetett életbe, ami jelentős elégedetlenséget váltott ki a lakosság körében, s 1997-ben a baloldali pártok győzelmét és újabb társbérletet hozott. Az új vezetés – a kedvező világgazdasági folyamatokra támaszkodva – jelentős gazdaság- és társadalompolitikai sikereket ért el. Chirac a 2002-es újraválasztása után tovább folytatta a programját, de a második mandátuma alatt megszorítottak a társadalmi egyenlőtlenségekből fakadó látványos tömegmegmozdulások és a korrupciós vádak.

A nyolcadik fejezetben a 2021 szeptemberében elhunyt Csizmadia Sándor vette górcső alá a Chirac-korszak külpolitikáját. A megváltozott világpolitikai helyzethez való alkalmazkodás komoly kihívást jelentett, és számos feszültséget gerjesztett, mivel az azokra adott válaszok szakítást jelentettek a hagyományos gaulle-ista külpolitikával. Ennek megfelelően Franciaország 2006-ban visszatért a NATO katonai tanácsába, újragondolták és megerősítették a francia–német kapcsolatokat, illetve folytatták az európai integrációt, és vontak be új tagállamokat az Európai Unióba. Összességében tehát a hagyományos megközelítések helyett a pragmatizmus került előtérbe, ami az új körülmények között is lehetővé tette a francia érdekek hatékony – de kevésbé dicsőséges – képviseletét.

A kilencedik fejezetben Túrke András István és Soós Eszter Petronella idézi fel Nicolas Sarkozy belpolitikáját. A részben magyar származású köztársasági elnök ambiciózus programmal vágott bele a vezetői ciklusába, azonban az elsősorban gazdasági téren megindult nagyszabású reformok a gazdasági világválság kirobbanása miatt elbuktak, ami jelentősen kihatott a társadalom életszínvonalára, így pedig az elnök népszerűségére is, aki ezért 2012-ben nem tudta megismételni a korábbi választási győzelmét. Az egyetlen jelentősebb és tartós eredményének az alkotmány átfogó reformja tekinthető, amely azonban nem gyakorolt érdemi hatást az elnök tevékenységének az általános megítélésére.

Nicolas Sarkozy külpolitikájának a részletes és adatgazdag bemutatására Túrke András István kerített sort. Az írásból kiderül, hogy a

külügyekre Sarkozy személyisége kiemelt hatást gyakorolt, amikor az elvi vagy érdekalapon történő politizálás helyett elsősorban népszerűséget kívánt szerezni magának a diplomáciai téren zajló folyamatokban való epizodikus, de igen látványos részvétellel. Ebből kifolyólag a megnyilatkozásai igen hangosak, de kevésbé koherensek voltak, emellett gyakran változott a véleménye, a gyakorlatban megvalósuló lépések pedig még attól is eltértek. Mindezek alapján az elnök felfogásában eleve másodlagos szerepet játszó külügyek terén nem sikerült érdemi eredményeket felmutatni a vizsgált időszakban.

François Hollande 2012-ben kezdte meg az elnöki mandátumát. Az ő belpolitikájának az ismertetésére Túrke András István és Soós Eszter Petronella vállalkozott. A komoly tapasztalattal rendelkező baloldali politikus karrierjének és személyiségének bemutatását követően a fejezet kitér a választási ígéreteire, amelyek közül a legfontosabbakat valóban sikerült megvalósítania, az elnök jellemzéseként mégis a gyengekezőség terjedt el a közvéleményben. A támogatottságát még a saját pártja és szavazói körében is gyengítette a 2014-es kényszerű politikai irányváltása, amikor a takarékoság szem előtt tartása érdekében szembe kellett mennie a korábbi választási programjával. 2015-től pedig igyekezett megküzdeni a migrációs válsággal és a kirobbanó terrorhullámmal is, s ezért az elnöki ciklusa végéig fennmaradt a rendkívüli állapot Franciaországban. Mindez jelentősen hozzájárult a 2017-es választásokon elszenvedett vereségéhez – ami egyúttal a hagyományos pártok iránti kritika is volt – és Emmanuel Macron győzelméhez.

A kötet utolsó három fejezetét Túrke András István írta, és az első az Hollande-elnökség külpolitikájával foglalkozik, amely a választási program szerint tulajdonképpen a Sarkozyéval való szakítás volt. Hollande az afganisztáni csapatkivonást és a NATO-tagság felülvizsgálatát helyezte előtérbe, valamint a gazdasági érdekeknek rendelte alá a külügyeket. Eközben kevesebb figyelmet szentelt az európai, ugyanakkor annál komolyabban a világpolitikára – ld. afganisztáni kivonulás, iráni tárgyalások, globális klímaegyezmény, közel-keleti fegyverreladások, orosz–ukrán tárgyalások mediálása, 2013-tól fegyveres

beavatkozás az afrikai iszlamista terrorizmus ellen. Összességében a higgadt, érdekalapú és kompromisszumkereső fellépés a francia pozíciók erősödésével járt, bár ez a világszintű szerepvállalás gyengítette Franciaország súlyát az európai szintéren.

Az Emmanuel Macron belpolitikáját a vizsgált időszak végéig, 2020-ig ismertető részből kiderül, hogy az akkor alig 40 éves politikus egy új politikai formáció megszerzőjeként és vezetőjeként nyerte meg a választásokat 2017-ben. Az adatokban kiemelkedően gazdag fejezet részletesen ismerteti az összes fontosabb franciaországi eseményt, és közben azokra alapozva igyekszik következtetéseket is levonni – ami az időbeli közelség miatt természetesen igen nagy kihívást jelent. Mindazonáltal a szerző a bizonytalansági tényezők és a folyamatban lévő történések ellenére is jól választja el egymástól az egyértelműen beazonosítható tényszerű jelenségeket (például a pártrendszer átalakulását) a bizonytalan, változóban lévő folyamatoktól (mint a 2022-es elnökválasztáson esélyes jelöltek személye), ami rendkívül értékes és aktuálissá teszi elemzését.

Az utolsó fejezet Macron 2017 és 2020 közötti külpolitikáját mutatja be, amely ismét új irányt jelentett az előző elnöki ciklushoz képest. A személyiségéhez és céljaihoz igazodva az európai politika került előtérbe, ugyanakkor a nagy lendület gyakran komoly feszültségeket és konfliktusokat okozott, amelyek számos korábbi jó kapcsolatot aláástak (például Olaszországgal a migráció kérdésében, de az Egyesült Államokkal, Brazíliával és Törökországgal is megromlott a viszony). Eközben tovább folytatódott az iszlamista terrorizmus elleni harc Közép-Afrikában, amelynek során a francia katonai veszteségek mellett jól kommunikálható, de távlatilag nem feltétlenül jelentős eredmények is születtek – amerikai segítséggel. Összességében tehát Macron konfliktusos külpolitikát kezdeményezett, amely rövid távon egészen biztosan aláásta bizonyos országokkal a kapcsolatait, az pedig egyelőre még nem látható, hogy hosszabb távon lehet-e eredményeket várni tőle.

Az második kötet

A második kötet inkább tanulmánygyűjtemény, amely a jelenkori Franciaország politikájába a lehető legtöbb oldalról nyújt betekintést: az V. köztársaság alkotmányától egészen a francia–magyar kapcsolatok fejlődéséig. Türke András István írta az első, a francia alaptörvényt elemző, illetve annak a ma hatályban lévő formájához vezető utat ismertető fejezetet. Szervesen kapcsolódik a témához a Brucker Balázs által készített rész, amely az ország intézményrendszerét mutatja be. Tuka Ágnes professzor asszony a franciaországi regionalizmus témáját járja körül, Szénási Éva pedig a radikális pártok történeti fejlődésébe vezeti be az olvasót. A Corvinus Egyetem tanára, Szűcs Anita két kiváló tanulmányt is jegyez: az egyik a különösen szerteágazó és kiemelkedően fontos témakört, a francia Európa-politikát ismerteti; a másik a nem kisebb jelentőségű kérdésbe, az ország gazdaságpolitikájába enged bepillantást. Szorosan kapcsolódik e témákhoz Fejérdy Gergelynek a német–francia kapcsolatok alakulását a 19. századtól nyomon követő írása. Különösen is figyelemre érdemes Vincze Hajnalkának a Franciaország és a NATO viszonyáról szóló anyaga, amely kiemeli azt a francia sajátosságot, hogy Párizs e területen elsősorban európai megközelítésben gondolkodik. Ehhez szorosan kapcsolódik Fregán Beatrixnek a francia haderőről szóló tanulmánya, illetve a hírszerzést bemutató Türke-fejezet is.

Több olyan elemzés is helyet kapott a kötetben, amely kevésbé kurrens, de az ország megismerése szempontjából kihagyhatatlan kérdéseket tár fel. Ilyen például Erőss Gábor szociológiai megközelítése vagy Bajomi Ivánnak a kulturális és az oktatási szempontot figyelembe vevő írása. A kötetet a magyar–francia kapcsolatok 60 évét bemutató fejezetek zárják, amelyeket Kecskés D. Gusztáv, illetve Garadnai Zoltán készített.

Értékelés

A könyv, amely – nem kis nehézségek árán – közel három évig készült, és Türke András István szívós, kitartó munkájának a gyümölcse, kifejezetten jól időzített időpontra, 2021 decemberére jelent meg. A Macron elnök ambícióinak megfelelő francia politika Angela Merkel kancellárságának vége óta különösen is felértékelődött európai szinten, így itthon is nagyobb érdeklődésre tarthat számot. Ráadásul 2022. január 1-jétől Franciaország adja az Európai Unió Tanácsának soros elnökségét. Ha ehhez még hozzávesszük az idej elnökválasztást, egyértelműen megállapíthatjuk, hogy mindez nagyon is aktuálissá teszi a kötetet. Az akár kézikönyvnek is tekinthető mű segít eligazodni e távolinak tűnő, Magyarországon időnként nemigen értett és ismert nagy európai ország politikájában, így haszonnal forgathatják diákok, újságolvasók, de külügyi szakemberek is. A diplomáciai munka során pedig nagyon is előnyös lehet.

A kiadvány végén esetleg érdemes lett volna egy rövid részt szentelni a szerzők bemutatásának, hogy az általuk jegyzett témák iránt érdeklődő olvasók a publikációs listák segítségével könnyebben tudják bővíteni az adott területekkel kapcsolatos ismereteiket. Ugyanígy hasznos lett volna egy név- és tárgymutató elhelyezése, amelyek segítettek volna abban, hogy gyorsabban meg lehessen találni az érdeklődésre számot tartó elemeket. Remélhetőleg az esetleges második kiadás már azokat is tartalmazni fogja, s ezzel tovább emeli az egyébként impozáns kiadvány színvonalát. Fontos lenne, hogy viszonylag gyorsan online formában is elérhető legyen, mert úgy a fiatalabb korosztályhoz is könnyebben el tud majd jutni, egyúttal pótolni lehetne az előbb felvetett hiányosságokat. Egyes címeket pontosabban kellett volna megadni – például az utolsó tanulmányé azt ígéri, hogy a francia–magyar kapcsolatokat egészen 2020-ig nyomon követi, de lényegében az 1990-es évek második felénél megszakad az elemzés, és csak néhány általánosságot említ, s azt is csak 2010-ig.

Összegzésképpen elmondható, hogy a kiadvány nagyszabású, alapos és igényes munka, amelynek segítségével majdnem teljes képet lehet kapni Franciaország elmúlt 60 évének történetéről, a kialakult tendenciákról, politikai irányokról, vagyis a múltban gyökerező francia jelenről. Ebből kifolyólag nagyon hasznos olvasmányként szolgálhat a tudományos igényű érdeklődők és a nagyközönség számára egyaránt.

Bene Krisztián – Fejérdy Gergely